

סילבוס - תוכנית הוראה לקורס סוגיות מקראיות בראי הדורות: עקדת יצחק ויציאת מצרים

01-0236-95

ד"ר מרים (לאור) כהנא | לימודי יסוד ביהדות

מס הקורס | perspectives on biblical narratives across the generations

The binding of Isaac and Exodus

מתקשב	סוג הקורס:
קורס קיץ 4 נ"ז/2 ש"ש	היקף נ"ז:
תשפ"ד	שנת לימודים:
קיץ	סמסטר:
-	יום ושעה:
בתיאום מראש	שעת קבלה:
avimika7@gmail.com	מייל מרצה:
https://lemida.biu.ac.il/course/view.php?id=90692	קישור לאתר למדה:

תיאור הקורס ומטרות למידה

תקציר הקורס

התנ"ך מהווה השראה לעם היהודי ולעולם כולו לאורך אלפי שנים, ובכל דור הוא מקבל משמעויות ופרשנויות התואמות את רוח התקופה. נעסוק בשתי סוגיות שהפכו למיתוס: עקדת יצחק כהשראה בזמנים הקשים ביותר של רדיפה והקרבה, ויציאת מצרים כאב הטיפוס של חירות וגאולה. העיסוק בסיפורים על עקדת יצחק ועל יציאת מצרים חורג מגבולות התנ"ך ופרשנותו, ונוגע לתפילה, להגות, לתרבות ולאומנות כשבכולם הוא נתפס כחוויה לאומית מכוננת. אחרי לימוד הפרקים המקראיים, נפנה ליחס שקיבל הסיפור בהמשך התנ"ך ובפרשנות לדורותיה, ונדון בהתפתחות מרכיבי הסיפור שהפכו אותו למיתוס. נעסוק במקומו של הסיפור המקראי בתרבות היהודית לדורותיה, בעיקר דרך נקודת המבט של פירושים, תפילות ויצירות אומנות. לסיום, נעסוק במקומו של הסיפור המקראי בתרבות הישראלית המודרנית, בעיקר דרך נקודת המבט של יצירות תרבות, ספרות ואומנות.

מטרות/תוצרי הלמידה

מטרת הקורס ללמוד לעומק את הסיפורים המקראיים על עקדת יצחק ויציאת מצרים, ולעמוד על המרכיבים שהפכו אותם לסיפורים מכוננים לאורך הדורות. נעמוד גם על הקשיים והשאלות שהסיפורים מעלים, ומתוך כך על הפרשנות הרחבה שניתנה להם, ועל הפולמוסים שהתעוררו בעקבותיהם.

ידע

1. הלומדים ינתחו את מהלך הסיפור המקראי, המבנה, עיצוב הדמויות והמסרים.
2. הלומדים יכירו את ההקשר המקראי של הסיפור ואת המגמות הרעיוניות שהוא משקף.
3. הלומדים יכירו את ההקשר ההיסטורי תרבותי של הסיפור על רקע המזרח הקדום ומתוך כך יעמדו על המגמות הרעיוניות שהוא משקף.
4. הלומדים ילמדו לזהות מגמות פרשניות שונות ויבינו הבסיס של כל אחת מהן בכתובים לצד ההקשר ההיסטורי הייחודי לה.
5. הלומדים יזהו את מקורות ההשראה המקראיים במקורות וביצירות מאוחרים לתנ"ך, ויעמדו על מקומו המרכזי של התנ"ך השפה ביצירת הזהות היהודית לדורותיה.

מיומנויות

1. הלומדים יתנסו בלמידה רב-תחומית: מקרא, מנהג, ספרות ואומנות וילמדו לזהות את המאפיינים של כל אחד מסוגי הספרות השונים.
2. הלומדים ישוו בין הסיפור המקראי ובין השתקפותו במקורות השונים, וילמדו להעריך כיצד ההבדלים מבטאים את המסר של כל אחד מהמקורות השונים.
3. הלומדים יישמו באופן עצמאי את הנלמד, תוך איתור מקור או יצירה לבחירתם, השוואתם לסיפור המקראי, והבנת המסרים העולים מהם.

ערכים

הלומדים ידונו ברלוונטיות של המסר העולה מן המקורות ומשמעותו לדיון בסוגיות קיומיות, תוך עמידה על היסודות המבססים את הקישור, לצד המודעות למגבלות במעבר המסרים בין התקופות.

למידה פעילה - תכנון מהלך השיעורים:

הקורס הוא קורס מקוון, המבוסס על למידה עצמית וביצוע מטלות. השיעורים מופיעים באתר הקורס ומסודרים לפי נושאים, ובסוף כל נושא יש משימה קצרה.

מס' השיעור	נושא השיעור	למידה פעילה	קריאה/ צפיה נדרשת	הערכה תהליכית/מעצבת
1	פתיחה לקורס: רמזים מקראיים כשפה	מפגש זום, סקרים לזיהוי מקור ההשראה תוך כדי המפגש	מבחר מקורות ויצירות בהשראת התנ"ך מתקופות שונות.	
2	עקדת יצחק- עיון בפשוטי המקראות	משימת הכנה: שאלות על הפרק בקובץ משותף.	בראשית כ"ב בליווי מבחר מקורות פרשניים. קטעים מתוך: גרוסמן י', אברהם: סיפורו של מסע , תל אביב תשע"ד, עמ' 300-333	
3	עקדת יצחק- מה המסר של הסיפור?	סקר עמדות	דף מקורות: פירושים שונים למטרת ניסיון העקדה.	
4	עקדת יצחק כחלק ממכלול סיפורי אברהם		קטעים מתוך: גרוסמן י', אברהם: סיפורו של מסע , תל אביב תשע"ד, עמ' 411-412. סימון א', "אברהם המקראי- ברכת הניגודים", בתוך: חלמיש מ', כשר ח' וסילמן י' (עורכים), אברהם אבי המאמינים: דמותו בראי ההגות לדורותיה , רמת-גן תשס"ב, עמ' 41-46. <u>יום טהרלב: שיר עד- להיות יהודי</u>	משימת סיכום בלמדה
5	היחס לעקדה בתרגום ובמדרש	שאלות לאורך ההרצאה- אנוטו.	מבחר מקורות מהתרגום ומהמדרש, הרצאה מוקלטת.	
6	העקדה כמודל למסירות נפש ומקומה של העקדה בסידור התפילה		<u>מבוא לפיוט, פרופ' אפרים חזן</u> . <u>עת שערי רצון</u> , באתר הפיוט והתפילה	
7	העקדה בבית הכנסת- עיטור בתי כנסת עתיקים		י' רייס, " <u>תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק</u> , <u>ציור העקידה בבתי כנסת העתיקים</u> ", בתוך: א' בזק (עורך), בראש השנה יכתבון , אלון שבות תשס"ג	
8	ישמעאל	שאלות מלוות לקריאה בלמדה	דף מקורות: ישמעאל בבראשית פרקים ט"ז וכו"א. העקדה בקוראן. קטעים מתוך:	משימת סיכום בלמדה

	גרסיאל ב"ש, מקרא, מדרש וקוראן: עיון אינטרטקסטואלי בחומרי סיפור משותפים, תל אביב תשס"ז, עמ' 74-95.			
	הרצאה מוקלטת ולקט מקורות: מבחר יצירות שירה, פיסול וציור העוסקים בעקדה כמודל להקרבה.		מקומה של העקדה ביצירה העברית החדשה: השואה ומלחמות ישראל	9
משימה מסכמת: הצגת יצירה מודרנית במצגת משותפת	הרצאה מוקלטת והדגמה לקראת ההגשה האישית.		המרד נגד העקדה והעקדה במאה ה-21	10
	מקורות מלווים בשמע: ברית בין הבתרים: בראשית ט"ו הירידה של בני יעקב למצרים: בראשית מ"ו- מ"ז שמות א		יציאת מצרים- ראשיתו של השעבוד	11
	הרצאה מוקלטת	שאלות אנוטו לאורך ההרצאה.	הגזרות על בני ישראל, הולדת משה ומעשיו כשבגר	12
משימת סיכום בלמדה	קובץ קריאה: שמות פרקים ג-ד בצירוף מקורות מהמדרש ומהפרשנים		מעמד הסנה ודמותו של משה בפרשנות לאורך הדורות	13
	יחידות חוצצים מלווים בשמע: שמות פרקים ז- יב אלתרמן נתן, שירי מכות מצרים , תל אביב תש"ד	משימת שיתוף	עשר המכות	14
	קובץ קריאה: מקורות מהמקרא, מהפרשנות ומסידור התפילה העוסקים בנושא יציאת מצרים		יציאת מצרים בהמשך המקרא ובפרשנות	15
משימת סיכום בלמדה	קובץ קריאה: מבחר מקורות מהתנ"ך ומהמדרש.		קריעת ים סוף ושירת הים	16
	הרצאה מוקלטת בשילוב סרטונים. היווצרות הגדה של פסח: משנה פסחים פרק י', הגדה של פסח. קטע מהרצאה של פרופ' ישראל יובל .	משימות בלמדה לאורך הלימוד.	ליל הסדר וההגדה של פסח- היווצרות ההגדה	17
משימת סיכום בלמדה	תמונות: איורי ארבעת הבנים בהגדה.		ההגדה כיציאת מצרים שבכל דור ודור	18

	מקורות ותמונות בנושא יציאת מצרים מראשית הציונות, הגדות הקיבוצים			
משימת סיכום: היבט אישי המשקף מרכיבים של סיפור יציאת מצרים שלמדנו	קובץ קריאה: מקורות חסידיים ומודרניים (בעיקר שירה ישראלית) העוסקים בגאולה אישית.		יציאת מצרים כהליך גאולה אישי	19
		זום, הכנה למבחן, מענה על שאלות לדוגמה כסקר אנונימי ואחריו הסבר התשובות.	מפגש מסכם	20

ציין סופי

מסקל בציון הסופי	תיאור התוצר
20% מהציון הסופי (אפשרות לבונוס)	הגשת המטלות במלואן ובזמן
10% מהציון הסופי	יצירת שקופית: הצגת יצירה אחת מודרנית בנושא עקדת יצחק כחלק ממצגת קבוצתית
70% מהציון הסופי	מבחן מסכם

דרישות הקורס

1. הגשת כל המטלות וביצוע המשימות לאורך הקורס
2. השתתפות במפגשים הסינכרוניים: מפגש פתיחה ומפגש סיכום.
3. מבחן מסכם

דרישות קדם

אין

ביבליוגרפיה: תכנים לקריאה, צפיה והאזנה

קריאת החובה צוינה לאורך הטבלה, מקורות להעשרה מפורטים להלן:

חלק א: עקדת יצחק

עיון בפשוטי המקראות

אבישור י', "סיפור עקידת יצחק: תבניתו, זיקתו לסיפור יציאת אברהם מחרן ורקעו הכנעני", דותן (תשנ"ג), עמ' 91-106.

בן נון י', פרקי האבות: עיונים בפרשיות האבות בספר בראשית, אלון שבות תשס"ג, עמ' 100-118.

גרוסמן י', אברהם: סיפורו של מסע, תל אביב תשע"ד, עמ' 300-333
יעקבס י', "ויאמר הנני"- דמותו של אברהם בפרשת העקדה, בתוך: א' בזק (עורך), **בראש השנה יכתוב: קובץ מאמרים על ראש השנה**, אלון שבות תשס"ג, עמ' 119-132.

מונדשיין א', "עקדת יצחק - בין אמונה לתהייה", **בית מקרא** 44 (תשנ"ט), עמ' 107-118.
סימון א', "אברהם המקראי- ברכת הניגודים", בתוך: חלמיש מ', כשר ח' וסילמן י' (עורכים), **אברהם אבי המאמינים: דמותו בראי ההגות לדורותיה**, רמת-גן תשס"ב, עמ' 41-46.
עמנואלי י"מ, **ספר בראשית- הסברים והארות**, תל אביב תשל"ח.

J. Jacobs, "Willing Obedience with Doubts: Abraham at the Binding of Isaac", VT 60 (2010), 546-559.

היחס לעקדה בתרגום ובמדרש

אלבום י', "עוד על אגדות העקדה", **מחקרי ירושלים בספרות עברית** ט (תשמ"ו), עמ' 341-356.
אפרתי י"א, **פרשת העקדה - המקראות ומדרשי האגדה של חז"ל כפשוטם**, פתח תקווה תשמ"ג.
יסיף ע', **עקדת יצחק- מחקרים בהתפתחותה של מסורת ספרותית**, ירושלים תשל"ח.
שנאן, א', 'עקדת יצחק: עקדת יצחק בראי התרגום הארמי', בתוך: י' רוזנסון וב' לאו (עורכים), **עקדת יצחק לזרעו: מבט בעין ישראלית**, תל-אביב, תשס"ג, עמ' 197-204.
שפיגל ש', "מאגדות העקדה", **ספר היובל לאלכסנדר מארכס**, ניו יורק תש"י, חלק עברי, עמ' תעא- תקמז

העקדה כמודל למסירות נפש ומקומה של העקדה בסידור התפילה

אליצור ש', **שירה של פרשה: פרשות התורה בראי הפיוט**, ירושלים תשנ"ט עמ' 41-52
אליצור, ש' - 'עקדת יצחק: בבכי או בשמחה? השפעת מסעי הצלב על הסיפור המקראי בפיוטים', **עט הדעת** א (תשנ"ז), עמ' 3-15
כהן, ג"ח, 'עקדת יצחק באספקלריה מדרשית-ספרותית', בתוך: י' רוזנסון וב' לאו (עורכים), **עקדת יצחק לזרעו: מבט בעין ישראלית**, תל-אביב, עמ' 175-195.

ישמעאל

גרסיאל ב"ש, **מקרא, מדרש וקוראן: עיון אינטרטקסטואלי בחומרי סיפור משותפים**, תל אביב תשס"ז, עמ' 74-95.

סימון א', "גירוש ישמעאל: העקדה שקדמה לעקדת יצחק", בקש שלום ורדפהו, תל אביב תשע"ב, עמ' 56-59.
שפירא א', עקבות פולמוס אנטי-מוסלמי בתגום המיוחס ליונתן לפרשת העקדה תרביץ נד (חוברת ב תשמ"ה), עמ' 293-296.

מקומה של העקדה ביצירה העברית החדשה

אוארבך א', 'צלקתו של אודיסיאוס', בתוך: א' אוארבך, מימזיס: התגלמות המציאות בספרות המערב, ירושלים, תשי"ח, עמ' 3-19.
זבה-אלרן צ', זיכרונות חדשים: אסופת האגדה ועיצובו של קנון עברי מודרני, ירושלים תשע"ז, עמ' 208-218.
ירושלמי ח", זכור: היסטוריה יהודית וזיכרון יהודי (תרגום: ש' שביב), תל-אביב 1982 (תרגום עברי תשמ"ח), עמ' 21-48.
כהן בלס ג', עקידת יצחק באמנות הדורות, אתר דעת
נגיד, ח', 'שתי עקדות: יום השואה ויום הזיכרון לחללי צה"ל: צמד מראות בהן משתקפות בבואות זהותנו' (פרק בספר), גג: כתב-עת לספרות, 32 (2014), עמ' 73-82.
סילברמן א', עקידת יצחק באומנות הארץ ישראלית-מקראנט
סימון א', 'מעמד המקרא בחברה הישראלית: ממדרש לאומי לפשט קיומי', יריעות א (תשנ"ט), עמ' 35-7.
קרטון-בלום ר', 'סיפור כמאכלת – עקדה ושירה', תל-אביב, תשע"ג.
שפרבר, ד', 'ובכי האם יחי לעולמים – שרה באומנות הישראלית', בתוך: י' רוזנסון וב' לאו (עורכים), עקדת יצחק לזרעו: מבט בעין ישראלית, תל-אביב, תשס"ג, עמ' 241-255.
שקד מ', לנצח אנגנך-המקרא בשירה העברית החדשה-עיון, תל אביב, תשס"ה. עמ' 109-159.
שקד מ', לנצח אנגנך-המקרא בשירה העברית החדשה-אנתולוגיה, תל אביב, תשס"ה. עמ' 92-115.

Koller, A., *Unbinding Isaac: The Significance of the Akedah for Modern Jewish Thought*, Philadelphia & Nebraska 2020.

חלק ב: יציאת מצרים

ראשיתו של השעבוד

אביעוז מיכאל, 'מדוע נשתעבדו בני ישראל במצרים?', מורשתנו יד (תש"ס), 213 – 220
כסלו איתמר, 'מניין בני ישראל הבאים מצרימה: מסורת ונוסח', איגוד א (תשס"ח), 143-159
ליבוביץ' נחמה, עיונים חדשים בספר שמות: בעקבות פרשנינו הראשונים והאחרונים, ירושלים תשל"ח, עמ' 23-27
סבתו דוד, 'ותהי הארץ לפרעה' – שרשו של שיעבוד מצרים, מגדים נב (תשע"א), 41-57
סמט אלחנן, גזירות פרעה, עיונים בפרשות השבוע, סדרה ראשונה, תל אביב תשס"ט, עמ' עמ'

דמותו של משה והשתקפותה בפרשנות לאורך הדורות

הולדת משה ויציאתו אל אחיו:

אברמסון שרגא, 'השם משה (שמות ב, י)', לשוננו מ (תשל"ו), 54-56
ברמן יהושע, "מעשי משה סימן לישראל: משה כבבואה לעם ישראל בספר שמות (ב-ד), בתוך:
אביעוז מיכאל עסיס אליהו ושמש יעל (עורכים), זר רימונים, רמת גן תשע"ג, 20-39

טויטו אלעזר, 'דרכו של רש"י בשימוש במדרשי חז"ל: עיון בפירוש רש"י לשמות א, ח-כב', **טללי אורות**, ט (תש"ס), 51-78
טי דוד, 'משה - הילד והאיש', **מגדים** כב, (תשנ"ד), 30-42
פולק פרנק, 'ייעודו של משה: חינוך, מבחן והשתלשלותו של סיפור', בתוך: אביעזר מיכאל עסיס אליהו
ושמש יעל (עורכים), **זר רימונים**, רמת גן תשע"ג, 40-60
שנאן אביגדור, 'בין קידוש השם למיתת בית דין: עמדות שונות בספרות היהודית הקדומה כלפי סיפור
משה והמצרי', בתוך: גפני ישעיהו ורביצקי אביעזר (עורכים): **קדושת החיים וחירוף הנפש**, ירושלים
תשנ"ג, 55-68

G.W. Coats, "Moses in Midian", *JBL* 92 (1973), 3-10

מעמד הסנה:

בן נון יואל, 'הוויה פעילה וקיומית במקרא – פירושו הלשוני של שם ה'", **מגדים** ה (תשמ"ח), 7-23
בן נון יואל, 'מאבק הזהות של משה', **מגדים** נ (תשס"ט), 21-37
נהר אנדרה, 'משה והסנה', **הגות במקרא** א (תשל"ד), 151-162
סגל משה צבי, 'גילוייו של שם הוי"ה" **תרביץ** 12 (תש"א), 97-108
מקומן של הנשים בהצלת משה:

אליצור ברכה, **דיוקן בשביל הדורות: דמויות מקראיות מהתנ"ך ועד לספרות חז"ל**, רמת גן
תשפ"א. עמ' 97-119, עמ' 477-501
מאלי יעל, 'הנשים הגיבורות של ספר שמות באומנות היהודית', **אומנות כפרשנות** א, תל אביב
תשע"ח
מזור לאה, 'פריון ונשים בעיצוב ראשית ישראל במצרים: עיון ספרותי-רעיוני בשמות א-ב', **מסכת ז**
(תשס"ח), 9-28
פרדס אילנה, 'ציפורה וחתן הדמים- נשים כמייילדות בספר שמות', **תאוריה וביקורת** 7 (1995), 89-
98-

עשר המכות

גרינברג משה, 'אמנות הסיפור והעריכה בפרשת המכות (שמ' ז'-י"א)', בתוך: אופנהיימר בנימין
(עורך), **המקרא ותולדות ישראל**, תל-אביב תשל"ב, 65-75
קתת ברוך, "ביד חזקה שתיים, שתי מגמות בסיפור יציאת מצרים" **מגדים** ד (תש"ן), 9-20
Y. Grossman, "The Structural Paradigm of the Ten Plagues Narrative and the
Hardening of Pharaoh's Heart", *VT* 64 (2014), 588-610

*

אלתרמן נתן, **שירי מכות מצרים**, תל אביב תש"ד
גוברין נורית, 'מצרים בספרות העברית של הדורות האחרונים, **דפים למחקר בספרות** ב (תשמ"ה),
257-280
חבר חנן, 'ביקורת הקריאה הלאומית: אנלוגיה היסטורית ואלגוריה לאומית בשירת נתן אלתרמן
בתקופת השואה', בתוך: גינוסר פינחס (עורך), **עיונים בתקומת ישראל: מאסף לבעיות היישוב,**
הציונות ומדינת ישראל, באר שבע תשנ"ח, 449-497
לאור דן, **אלתרמן: ביוגרפיה**, תל אביב תשע"ג, עמ' 291-300
שביד אליעזר, 'שירי עיר נצורה: על שירי מכות מצרים מאת נ. אלתרמן', בתוך: זיוה שמיר וצבי לוז
(עורכים), **הפואמה המודרניסטית בשירת אלתרמן**, רמת גן תשנ"א, 109-124.
שביט עוזי, **שירה מול טוטליטריות: אלתרמן ו'שירי מכות מצרים'**, חיפה תשס"ג

יציאת מצרים בהמשך המקרא ובפרשנות

אלגביש דוד, 'יציאת מצרים בראי התיעוד המצרי', **מחקרי חג 5** (תשנ"ד), 96 – 105
בן דור יהודה, 'זיכרונות, תמונת עולם וזהויות', בתוך: יותם בנזימן (עורך) **משחקי זיכרון: תפיסות של זמן וזיכרון בהגות היהודית**, ירושלים תשס"ח, 29-50
הופמן יאיר, **יציאת מצרים באמונת המקרא**, תל אביב תשמ"ג
ולפיש אברהם, 'גאולה לאומית או דתית: ניתוח רעיוני וחינוכי של מדרש', **דרך אגדה א** (תשנ"ח), 24-57
יפת שרה, 'היבטים אחדים של הגדרת הזהות בימי בית שני: מסורת יציאת מצרים ותפיסת הבחירה',
מגוון דעות והשקפות בתרבות ישראל ב (תשנ"ב), 37-61
שריר אברהם ישראל, 'כיצד היא גאולתם של ישראל?: עיון בדברי רש"י ורמב"ן', **חמדת הארץ ד** (תשס"ו), 305-321
Y. Zakovitch, "And You Shall Tell Your Son": *The Concept of the Exodus in the Bible*, Jerusalem, 1991

קריעת ים סוף ושירת הים

בורנשטין אהרן, 'קריעת ים סוף', **מגדים כג** (תשנ"ה), 103-107
זקוביץ יאיר, 'לגוזר ים סוף לגזרים': מה לאברהם ולקריעת ים סוף? 'קריעת ים סוף – חוג בית הנשיא (תשנ"ז), 15-21

ליל הסדר וההגדה של פסח- יציאת מצרים שבכל דור ודור

עיצוב ההגדה של פסח והוויכוח היהודי נוצרי:

הנשקה דוד, **מה נשתנה: לילה הסדר בתלמודם של חכמים**, ירושלים תשע"ו
ספראי שמואל וספראי זאב, **הגדת חז"ל**, ירושלים תשנ"ח
וולצר מיכאל, **יציאת מצרים כמהפכה**, תרגום: שושנה צינגל, תל אביב תשנ"ג
יובל ישראל, 'הפוסחים על שתי הסעיפים: ההגדה של פסח והפסחא הנוצרית', **תרביץ סה** (תשנ"ו), 5-28
מאייר ברברה, 'זיכרון ומוסר: האתגר לנצרות', בתוך: יותם בנזימן (עורך) **משחקי זיכרון: תפיסות של זמן וזיכרון בהגות היהודית**, ירושלים תשס"ח, 153-162
פרידלנד בן ארזה שרה, **יהי- מילים כמעשים**, ירושלים תשע"ה, עמ' 130-191
רוזן-צבי ישי, **ההיסטוריה הסודית של חגי ישראל**, מודיעין תשפ"ג, עמ' 137-160
תבורי יוסף, **פסח דורות: פרקים בתולדות ליל הסדר**, תל אביב תשנ"ט
M. M. Epstein, *The Medieval Haggadah: Art, Narrative, Religious, and Imagination*, Yale 2011
M. Friedman, 'The Four Sons of the Haggadah and the Ages of Man', *Journal of Jewish Art* 11 (1985) 16-40

יציאת מצרים בתנועה הציונית ובישראל המודרנית:

כהן מרדכי דוד (עורך), **הלילה הזה כולו שירה: שירה ישראלית המתכתבת עם ההגדה ועם יציאת מצרים**, ירושלים תשע"ו
ערן עמירה, 'המשותף להגדה הקיבוצית ולמגילות העדות של אבא קובנר', **החינוך וסביבו מ** (תשע"ח), 9-38

צימרמן בארי וצבן יאיר, 'פסח', בתוך: יובל ירמיהו (עורך), **זמן יהודי חדש: תרבות יהודית בעידן חילוני**, כרך ד, 389-397
שוע (פאוסט) צבי (עורך), **אל ארץ חדשה אתה עובר- ההגדה הקיבוצית של פסח**, בית השיטה תשע"א

יציאת מצרים כתהליך גאולה אישי

יעקובסון יורם, **אמת, אמונה וקדושה: אסופת מאמרים בקבלה ובחסידות**, תל אביב תשע"ח, עמ' 357-397, 463-479

ניר אלחנן, **היום אתם יוצאים: עיוני דעת ולב לחג החירות ולכל השנה**, תל אביב תשפ"ב, עמ' 49-60
סגל אברהם, 'על ההתחדשות בכתבי ר' יהודה אריה ליב מגור וממשיכיו', **דעת** 70 (תשע"א), 49-80
שטרנגר גבריאל, **מסע אל החירות: ליל הסדר כתהליך צמיחה- קבלה, חסידות, פסיכואנליזה**, ירושלים תשס"ד, עמ' 63-72